

Маляр Е.І., <https://orcid.org/0000-0002-5913-5642>

Маляр Н.С., <https://orcid.org/0000-0003-0274-601X>

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ СПОРТСМЕНІВ ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ СПОРТИВНОЇ КАР'ЄРИ

Західноукраїнський національний університет

Анотація. У даній роботі визначено зміст поняття «спортивна кар'єра»; теоретично проаналізовано зміст процесу соціалізації такої соціальної групи як «професійні спортсмени»; описано закономірності процесу соціалізації спортсменів після завершення спортивної кар'єри за сучасних умов; визначено та охарактеризовано типи соціалізації спортсменів після завершення спортивної кар'єри; виявлено закономірності перебігу процесу соціалізації спортсменів після завершення спортивної кар'єри.

Ключові слова: соціальна адаптація, спорт, спортсмен, спортивна кар'єра.

Annotation. The this thesis defines the meaning of the concept of "sports career"; theoretically analyzed the content of the process of socialization of such a social group as "professional athletes"; the regularities of the socialization process of athletes after the end of their sports career under modern conditions are described; the types of socialization of athletes after the end of their sports career are defined and characterized; regularities of the process of socialization of athletes after the end of their sports career were revealed.

Key words: social adaptation, sport, athlete, sports career.

Актуальність теми та постановка проблеми. Проблема соціалізації та ресоціалізації спортсменів, які завершили спортивну кар'єру є актуальною соціальною

проблемою. Колишні професійні спортсмени становлять еліту суспільства, і за успішного їхнього включення до нових соціальних процесів, ще довгий час після закінчення спортивної кар'єри можуть успішно працювати на благо суспільства.

Задля досягнення короткочасного успіху спортсмен жертвує своїм здоров'ям, частково усувається від суспільних процесів, що є перешкодою для подальшої успішної соціалізації у суспільстві. Механізм «згладжування» цього процесу в Україні та й у всьому світі розроблений слабо. Найчастіше спортсмени, які закінчили спортивну кар'єру, опиняються у скрутному становищі, шукаючи сферу застосування своїм навичкам і намагаючись вибудувати систему відносин поза спортом. Таким чином, проблема подальшої соціалізації спортсменів є актуальною для наукового аналізу та практичної розробки.

Тому **мета нашого дослідження** заключалася у виявленні закономірностей перебігу процесу соціалізації спортсменів після завершення спортивної кар'єри.

Об'єкт дослідження – постспортивна кар'єра спортсмена.

Предмет дослідження – процес соціалізації спортсменів, які завершили спортивну кар'єру.

Для вирішення основних завдань дослідження використовувалися **наступні методи**: аналіз науково-методичної літератури, метод аналізу документів, метод глибокого напівструктурованого інтерв'ю, педагогічний експеримент, методи математичної статистики.

Результати дослідження. У ході емпіричного дослідження нами було проведено 10 глибоких інтерв'ю з колишніми професійними спортсменами, а також 10 інтерв'ю було взято із засобів масової комунікації. Таким чином, опис процесу ресоціалізації спортсменів після завершення спортивної кар'єри будувався на аналізі 20 проведених інтерв'ю.

Метод напівструктурованого інтерв'ю передбачав позначення списку тем та зразковий набір питань, які можуть бути задані для отримання інформації щодо

кожного із сформульованих тематичних блоків.

Позначимо та розкриємо основні тематичні блоки:

1. Причина завершення спортивної кар'єри.
2. Умови завершення спортивної кар'єри (фаза завершення спортивної кар'єри).
3. Ухвалення рішення про завершення спортивної кар'єри
4. Задоволеність спортивною кар'єрою.
5. «Перехідний" період».
6. Процес адаптації в нових умов.
7. Проблеми після завершення спортивної кар'єри.

Перехід до іншої діяльності після завершення спортивної кар'єри є складним процесом. Основна складність, на думку спортсменів, полягає в тому, що їхнє життя після завершення спортивної кар'єри не таке впорядковане. У спорті існує система і спортсмен завжди знає, що і коли йому робити, а головне – для чого. У спортивній діяльності все зрозуміло: ти виконуєш певний алгоритм і досягаєш конкретної мети. Коли спортсмен виходить у звичайне життя, він не розуміє, як існувати без роками відпрацьованого набору дій, що виконуються. Головна проблема полягає у складності поставити для себе нову мету, а, отже, у визначенні алгоритму для досягнення цієї мети [1, 3].

Мета у спорті зрозуміла – перемогти, прийти першим, обійти суперника. У звичайному житті ця мета пропадає, а нову поставити вкрай складно.

Процес переходу до життя після спорту ускладнюється ще й тим, що протягом спортивної кар'єри спортсмен завжди перебуває під чийось керівництвом та рідко приймає самостійні рішення. Часто можна почути від спортсмена фрази: "так вирішив тренер", "тренеру видніше", "від мене нічого не залежить, це рішення керівництва". Спортсмен звик, що за нього приймається більшість рішень, тому коли йому самому доводиться будувати своє життя, він губиться. Весь день спортсмена розписаний за хвилинами, вільного часу практично немає. Тому після спорту у звичайному житті дуже важко приймати рішення [2, 4].

У результаті проведеного дослідження було виявлено, що процес ресоціалізації спортсменів, які завершили спортивну кар'єру, дає змогу побачити відмінності у виборі стратегії, за допомогою якої спортсмени намагаються адаптуватися до життя після спорту. До складових такої стратегії можна віднести вибір сфери подальшого професійного розвитку та спрямованості адаптації.

Сфери професійного розвитку умовно можна поділити на спортивні та неспортивні. Спрямованість подальшої соціалізації визначає спосіб адаптації спортсмена до нової для нього ситуації та соціального середовища. Ця адаптація може бути традиційної, коли колишній спортсмен пристосовується до середовища з допомогою наявних в нього механізмів, навичок, здібностей чи інноваційної, коли колишній атлет активно формує нові вміння, отримує нові знання, входить у нові види діяльності та сфери, професійно переорієнтується [3, 5].

На основі процесу соціалізації спортсменів після завершення спортивної кар'єри визначено типи ресоціалізації колишніх спортсменів, розкривши закономірності цього процесу: успішні; патріоти спорту; ті, що відбулися у постспортивній кар'єрі; незламні; невдахи [1, 6].

Підставами даної типології виступили такі аспекти:

- ступінь реалізованості у спортивній кар'єрі,
- сфера подальшої реалізації;
- спрямованість адаптації,
- задоволеність кар'єрою після спорту.

За українським законодавством після завершення спортсменом спортивної кар'єри між ним та спортивною організацією, до якої він належав, припиняються всі формальні відносини, спортивна організація не несе відповідальності за подальше життя спортсмена. Однак на практиці нерідко спортивні федерації та клуби залучають колишніх спортсменів до своєї роботи. Деяких спортсменів залучають до роботи в обласних федераціях, які вони представляли. Ці випадки участі в житті спортсменів, які завершили спортивну кар'єру, є добровільними

ініціативами спортивних організацій. Однак, як правило, спортивна організація не надає допомоги спортсмену після припинення їхньої спортивної діяльності [2, 5].

Висновки.

1. Вирішення проблеми адаптації спортсменів до нової соціальної реальності останнім часом має позитивну динаміку – законодавчо закріплено статус спортсмена-професіонала, існують програми допомоги колишнім спортсменам. Проте, єдиної програми допомоги атлетам, які завершили спортивну діяльність, не існує, проблема ще потребує комплексного вирішення.

2. Для оптимізації процесу ресоціалізації спортсменів, які завершили спортивну кар'єру, пропонується вжити таких заходів:

- надати спортсменам-професіоналам соціальні гарантії (гарантії здобуття вищої освіти, пенсійного забезпечення, соціального страхування).

- створити умови професійної перепідготовки спортсменів після завершення спортивної кар'єри.

- забезпечити матеріальну підтримку колишнім професійним спортсменам.

- забезпечити надання психологічної допомоги спортсменам під час підготовки до відходу зі спорту й у період адаптації.

- забезпечити залучення колишніх спортсменів до участі у громадському житті, виступах перед молоддю.

3. Для здійснення зазначених заходів пропонується та рекомендуємо виконати такі практичні дії:

- законодавчо закріпити правову відповідальність спортивних організацій у наданні допомоги спортсменам, які завершили спортивну кар'єру.

- створити «Центр соціальної адаптації спортсменів», який сприятиме адаптації спортсменів після завершення спортивної кар'єри».

Список літературних джерел.

1. Арабаджи Т.Д. Готовність до професійного самовизначення спортсменів після закінчення спортивної

кар'єри / Педагогіка формування творчої особистості у вищій та загальноосвітніх школах: зб. наук. пр. Запоріжжя: КПУ, 2014. Вип. 37 (84). С. 34-41.

2. Арабаджи Т.Д. Досвід формування готовності до професійного самовизначення спортсменів після закінчення спортивної кар'єри у вищому навчальному закладі / Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. пр. Харків: НТУ «ХПІ», 2015. Вип. 42 (46). С. 76-83.

3. Коваленко Н. Негативні фактори, які впливають на відомих спортсменів у спорті вищих досягнень / Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2015. № 3. С. 104-109.

4. Радул В.В. Соціалізація особистості : навч. посіб. / Кіровоград : ФОП Александрова М. В., 2013. 236 с.

5. Сват'єв А. В., Симонік А. В., Верітов О. І., Воронкова Т. В. Олімпійський та професійний спорт : навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності "Фізична культура і спорт" освітньо-професійної програми "Спорт". Запоріжжя : ЗНУ, 2021. 78 с.

6. Шинкарук О. Стрес та його вплив на змагальну та тренувальну діяльність спортсменів / Шинкарук Оксана, Лисенко Олена, Федорчук Світлана // Фізична культура, спорт та здоров'я нації": збірник наукових праць. Випуск №3 (22). Вінниця, 2017. С. 469-476.